

DANIELA KATUNAR

filozofski fakultet.sveučilište u zagrebu
lingvistika.komparativna književnost.4.godina
danielakatunar@yahoo.com
UDK 811.135.1'27(497.5-3 Istra)

Istrorumunji - jezik i zajednica

U ovom se radu raspravlja o sociolingvističkoj situaciji istrorumunjskog jezika te daje kratki pregled povijesti istrorumunjske zajednice. Istrorumunjski se govori u dva područja u Istri – na sjeveru u selu Žejane, te na jugu na području Čepićkog polja. Zajedno ta sela danas broje svega dvjestotinjak govornika, pa se sa sigurnošću može reći da je istrorumunjski jezik pred izumiranjem. Migracije, jezična asimilacija među dominantno hrvatsko stanovništvo te nedostatak državne inicijative, ali također i od strane samih govornika koji ne povezuju jezik sa zasebnim nacionalnim identitetom, glavni su razlozi njegovog neizbježnog nestanka.

Ključne riječi

Istrorumunji, istrorumunjski jezik, Žejane, Čepićko polje, asimilacija, identitet

Uvod

Istrorumunjski je najzapadniji povijesni dijalekt rumunjskog jezika. Pripada romanskom skupu idioma označenih kao “kontinentalni balkansko – romanski” idiomi, zajedno s arumunjskim, koji se govori u manjim zajednicama u Albaniji, Bugarskoj, Grčkoj i Makedoniji, meglenorumunjskim u Grčkoj te dakorumunjskim ili jednostavno rumunjskim, kojim govori 26 milijuna ljudi u Rumunjskoj i Moldaviji (Kovačec, 1998).

U nekim se jezičnim opisima o istrorumunjskom govori kao o dijalektu, a u nekima kao o jeziku. Zato je važno odmah na početku riješiti konfuziju oko definicije istrorumunjskog kao zasebnog jezika odnosno dijalekta. Tradicionalni rumunjski dijalektolozi, naime, obično sve nabrojene idiome smatraju dijalektima rumunjskog, dok se u sociolingvistici oni promatraju kao zasebni

81

DANIELA KATUNAR
*Istrorumunji - jezik
i zajednica*

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

jezici. Lingvistički gledano, postoje različiti kriteriji za definiranje jezika koji u određenom smislu proizlaze iz tri temeljne funkcije jezika: komunikacijske – kojoj odgovara kriterij međusobne razumljivosti, kognitivne – kojoj pripada strukturalni kriterij te vrijednosne – koja se određuje kriterijem identifikacije govornika (Matasović, 2001). Uz ove se kriterije može još istaknuti i genetski kriterij koji se ponekad primjenjuje na idiome čija je povijest poznata i u nekom im smislu određuje identitet; prema tom bi kriteriju, kao i prema strukturalnom kriteriju, istrorumunjski svakako bio povijesni dijalekt rumunjskog. S druge strane, komunikacijski, kulturno i funkcionalno istrorumunjski možemo promatrati kao odvojeni jezik, što je stav koji će se zauzeti i u ovom radu.

Istrorumunjski je jezik pred izumiranjem. Prema podacima iz 1971. godine (Kovačec, 1998) istrorumunjski je imao 1500 govornika, dok se danas ta brojka smanjila na nešto manje od 200 govornika.¹ Budući da je većina tih govornika starije životne dobi, može se pretpostaviti da će istrorumunjski izumrijeti u sljedećih dvadesetak godina. Zbog tog je razloga istrorumunjski uvršten na UNESCO-v popis ugroženih jezika. Ovaj rad će pokušati dati prikaz društvenih okolnosti koje su dovele do takvog položaja istrorumunjskog, s osvrtom na njegovu povijest i sociolingvističke specifičnosti. Zahvaljujući kontinuiranim istraživanjima prof. Kovačeca i prof. Filipija postoji iscrpan opis jezika koji je teoretska podloga ovog rada, kao i podaci sakupljeni 2007. godine na terenskom istraživanju u sklopu projekta “Multimedijski korpus istrorumunjskog”.

Istrorumunji i istrorumunjski

Smještaj i povijest

Istrorumunjski se govori u dva međusobno udaljena područja u Istri. Prvo se nalazi na južnom dijelu Učke, na Čepičkom polju, u selima Jasenovik (istrorum. Sucodru), Nova Vas (istrorum. Nosolo) i Sušnjevica (istrorum. Sušnjevica), te se procjenjuje da u njima danas živi 80-ak govornika. Veći broj govornika, njih stotinjak, živi na sjeveroistoku Istre, u selu Žejane smještenom u zaleđu Čićarije.

¹ Ova se brojka odnosi samo na broj govornika u istrorumunjskim selima; dio njih živi u okolnim gradovima i inozemstvu.

Prvi podaci o Istrorumunjima potječu iz srednjeg vijeka, kada su kao nomadski stočari dolazili na područje sjevernog Jadrana zbog ispaše stoke. Prema nekim povijesnim spisima može se pretpostaviti da su došli sve do Italije, točnije do Tilmenta u 12. stoljeću, no ne postoje dokazi da su se na tom području dulje zadržali. Prvi izravni podaci o plemenima Rumunja koji su se nastanili na području Ćićarije i otoka Krka potječu iz posljednjih godina 15. i početka 16. stoljeća (kovačec, 1998). U 15. je stoljeću, naime, Istru zahvatila epidemija kuge i kolere te je tako došlo do naglog smanjenja populacije što je istarskoj regiji ekonomski i poljoprivredno uvelike štetilo. Venecija, koja je tada držala vlast nad tim područjem, ponudila je novopridošlom stanovništvu mogućnost ostanka i korištenja zemlje, vrijedne valute u srednjem vijeku. Takva je politika naseljavanja označila prestanak migracije i osnivanje naselja te stvaranje čvršćih lokaliziranih zajednica. Toponimski gledano, Istrorumunji su naseljavali mnogo veće područje no što bi se to zaključilo prema preostalim naseljima u kojima se govori (ili se donedavno govorio) istrorumunjski jezik, područje koje zahvaća ne samo velik dio unutrašnjosti Istre, već i zaleđe Kvarnera i dio sjeverne Dalmacije.²

Nedostatak jedinstvenog naziva

Važno je pripomenuti kako je migracijski put Istrorumunja veoma teško pratiti zbog toga što za njih nije postojao jedinstven naziv. Sam naziv Istrorumunji i istrorumunjski etnološke su i lingvističke novotvorenice. Najčešće se novonaseljeno stanovništvo skupno nazivalo Vlasima. Vlah je kao pojam imao mnogo značenja i koristio se diljem Jadrana. Starosjedilačko hrvatsko stanovništvo njime je nazivalo došljake iz unutrašnjosti bez obzira na njihov etnicitet, strance, a čak je služio i kao naziv za stočare. U Istri su Vlasi označavali ono stanovništvo koje se tamo naselilo poslije 15. stoljeća, za razliku od bezjaka koji su bili staro slovensko i hrvatsko stanovništvo i govorili su čistom čakavštinom. Kako je u to doba bježeći pred Turcima na Jadran pristizalo raznoliko stanovništvo, a ne samo Istrorumunji, teško je s velikom točnošću odrediti u kojem su broju i na kojim sve mjestima oni prebivali. Danas se Vlasima nazivaju stanovnici istrorumunjskog područja južno od Učke oko Čepičkog polja, a zanimljivo je da jedino tamo i sami koriste taj naziv (istrorum. Vláh, pl. Vlås) (Kovačec, 1995a).

² Za detaljan opis v. Kovačec (1995.a).

Osim naziva Istrorumunji i istrorumunjski koji je, kako je već spomenuto, lingvistička tvorevina stara nešto više od stotinu godina, u Istri nema jedinstvenog naziva ni za tu skupinu stanovnika ni za njezin jezik. Ni Vlah ni vlaški ne zadovoljavaju jer nisu dovoljno specifični. U 17. stoljeću talijanski povjesničar Ireneo della Croce zabilježio je naziv Rumeri, no taj se naziv nije zadržao, a ujedno je i sporna ispravnost bilješke talijanskog redovnika (Kovačec, 1998). Tako u selima i zaselcima ljudi sebe redovito označuju imenima koja su izvedena od imena naselja (žejānti – Žejanci, susñevti–Šušnjevc, novošāni – Novošani itd.), a i jezik se označuje jednako izvedenim pridjevom/prilogom (žejānski – žejanski, susñevski – šušnjevski, novošānski – novošānski itd.). Često jednostavno za svoj jezik kažu da govore po naški, ali taj se naziv koristi i za lokalne čakavske govore. Na Ćićariji se prije koristio i naziv Ćići/Ćići, no sada se njime označava svo stanovništvo koje živi na Ćićariji, dok se na jugu ustalio naziv Ćiribirci. Isprva je taj naziv nosio pejorativno značenje te ga je koristilo samo okolno hrvatsko stanovništvo, no i Istrorumunji su ga sredinom 20. stoljeća prihvatili. U zadnje se vrijeme pod utjecajem rumunjskih dijelektologa koristi i ime Rumúni za ljude, a rumúnski za jezik, osobito u Žejanama.

Zanimanja

Istrorumunji su se kroz povijest uglavnom bavili stočarstvom, a ponajviše ovčarstvom. Osim toga, glavna zanimanja su im bila paljenje ugljena i vapnarsvo, točnije proizvodnja gašenog vapna koje je bilo zamjena cementu sve do 1950. godine (Kovačec, 1998). Ratarstvo je bilo sekundarno u usporedbi sa stočarstvom. U Žejanama se uzgajao ponajviše kukuruz, grah i krumpir, dok su se na jugu bavili vinogradarstvom. Danas su sva ta zanimanja zamrla. Po dolasku u Žejane rečeno nam je kako u selu postoji samo pet konja i jedna krava (koja, kako nam je vlasnik poručio "...neće još dugo..."), a većinski dio njiva leži zapušten, dok mali dio zemlje vlasnici koriste samo za uzgoj za "vlastite potrebe".³ Većina je stanovništva danas umirovljena, a velik se dio mladog stanovništva odselio u veće obalne gradove radi posla ili studija.

3 Katunar, D., Šarušić, A., Vulić, N. i Tadić, N. "Multimedijски korpus istrorumunjskog" – studentski projekt ak. god. 2007.; bilješke s terena.

Status istrorumunjskog

Upotreba istrorumunjskog ograničena je na dom i obitelj. Jedino se u Žejanama može reći da funkcionira kao jezik sela, no i tamo se koristi samo u nekim društvenim prilikama (poput susreta u oštariji, kako se tamo naziva lokalna gostionica), i to često u kombinaciji s hrvatskim. Tako se rijetko kad može čuti pozdrav na istrorumunjskom, poput “Búr s re” – “Dobra večer”, već se uobičajno koriste hrvatski izrazi. Čak su i psovke izašle iz upotrebe, iako se informanti još uvijek vole hvaliti kako su njihove psovke “gore” od hrvatskih. Izvan sela istrorumunjski se uopće ne govori.

Bilingvizam

U okolnostima u kojima se istrorumunjski govori bilingvizam (dvojezičnost) je raširena pojava. Neki lingvisti smatraju kako je bolje koristiti pojam diglosija umjesto bilingvizma koji pretpostavlja upotrebu dva jezika jednaka statusa (Kovačec, 1998). Diglosija se koristi kako bi označila situaciju u kojoj se jedna zajednica služi jednim familijarnijim idiomom manje prestižnog statusa i drugim, učenim i biranijim idiomom. Ovakva bi definicija mogla ponukati određen broj lingvista da govore o istrorumunjsko – hrvatskoj diglosiji, ali primjena bi se tog naziva u ovoj situaciji trebala uzeti sa zadržkom jer ne uzima u obzir posebnu simbiozu ova dva jezika, pogotovo ako se u obzir uzme i recentnija definicija Charlesa Fergusona, po kojoj je diglosija: “relativno stabilna jezična situacija u kojoj, uz primarne dijalekte jezika, postoji i veoma različita, visoko kodirana varijanta, pokretač velikog i cijenjenog korpusa literature...koja se uči putem formalnog obrazovanja i koristi za pismene i govorne formalne situacije, a ne u svakodnevnom govoru.”, koja nimalo ne odgovara odnosu istrorumunjskog i hrvatskog.

Primarno se, dakle, može govoriti o istrorumunjsko-hrvatskočakavskom bilingvizmu koji je, kako se čini, veoma star (Kovačec, 1998). Kovačec navodi kako se 70-ih godina prošlog stoljeća moglo pronaći djecu koja govore isključivo istrorumunjski, no danas djeca mlađa od 15 godina ne znaju gotovo ništa osim nekoliko fraza. Sredinom je 20. stoljeća posredstvom različitih institucija (škola, vojska, administracija itd.) u upotrebu ušao i standardni hr-

vatski, pa bi se, uzevši u obzir određene strukturalne razlike između čakavskog hrvatskog i standardnog hrvatskog sa štokavskom osnovicom, moglo govoriti i o trilingvizmu. Ne smije se zanemariti ni prisutnost talijanskog koji je u 19. stoljeću pod vladavinom Austrije te za vrijeme talijanske okupacije bio službeni jezik upravnih i javnih institucija. Utjecaj talijanizacije bio je jači u južnim selima, dok je na sjeveru taj utjecaj bio nešto slabiji i uglavnom se provodio samo posredno preko čakavskog. U svakom slučaju, upravo je istorumunjsko-hrvatski bilingvizam bio razlogom snažnog hrvatskog utjecaja na istrorumunjski na svim jezičnim razinama.

Primjerice, u leksiku je istrorumunjski, od svih rumunjskih dijalekata, pretrpio najsnažnije utjecaje stranih jezika. Broj leksičkih jedinica posuđenih iz hrvatskog i talijanskog nadilazi broj jedinica naslijeđenih iz prarumunjskog, no analiza pojavljivanja riječi pokazuje kako riječi naslijeđene iz prarumunjskog tvore najveću rječničku masu i zauzimaju onu semantičku sferu koja ne ovisi o gospodarskim i društvenim uvjetima (npr. dijelovi tijela, osnovne boje, predmeti i pojave iz svakodnevnog života itd.) (Kovačec, 1998). Moglo bi se, dakle, ustvrditi kako su pojmovi dominantne jezične kulture (hrvatske i talijanske) početno preuzeti kako bi popunili leksik onim pojmovima za kojima prije nije postojala potreba jer s njima nisu imali kontakta. Tako se nazivi za nove tehnološke izume, egzotično voće ili životinje redovito preuzimaju iz hrvatskog.

Stav govornika prema jeziku

Prvenstveno se starije stanovništvo služi istrorumunjskim, te dio stanovništva srednje dobi. Mlado stanovništvo vrlo često odbija komunicirati sa starijima na istrorumunjskom, te s nelagodom priznaje kako ga uopće razumiju, s time da je njihovo znanje jezika u većini slučajeva pasivno. Tako smo u Žejanama imali priliku slušati razgovor između jednog od naših informanata i njegove dvadesetogodišnje kćeri, u kojem je otac postavljao pitanja na istrorumunjskom, a kći mu je odgovarala na hrvatskom. Kad smo je upitali zašto ne razgovara na istorumunjskom odgovorila nam je da ga je prestala govoriti kad je krenula u osnovnu školu, gdje su zbog govora na tom nepoznatom jeziku istrorumunjska djeca često izdvajana kao "čudna i drukčija". Naime, govor na istrorumunjskom izdvaja ih iz hrvatske kulturne zajednice čijim se dijelom oni inače u potpunosti smatraju. Stav hrvatskog stanovništva

prema Istrorumunjima nije eksplicitno negativan, u smislu provođenja razolikih društvenih sankcija, ali etiketiranje nekog kao Istrorumunja dovoljno je snažno da smanji njegov osjećaj pripadnosti određenom kulturnom krugu. Drugi razlog smanjenog interesa mladih za istrorumunjski nalazi se u ograničenoj funkcionalnosti tog jezika. Ne postoji, naime, niti jedna sfera javnog ili privatnog života u kojoj bi se govornik morao koristiti istrorumunjskim umjesto hrvatskim jezikom, a situacije u kojima se može njime koristiti u principu su ograničene na dom i obitelj. Zato ne čude komentari govornika kako njihov jezik “nikome ne treba i nikome ne koristi”. Za razliku od toga, veoma su ponosni na svoje znanje talijanskog ili engleskog, koje smatraju važnim i korisnim jezicima.

To sa sobom povlači važno pitanje prestiža jezika. Iako je u slučaju istrorumunjskog glavni razlog ograničenosti upotrebe njegova komunikacijska funkcionalnost u odnosu na okolno stanovništvo te ne možemo govoriti o “visokom” i “niskom” jeziku (“high and low language” (Ferguson, 2003)) kao u slučajevima prave diglosije, stav govornika prema hrvatskom pozitivniji je od njihovog stava prema istrorumunjskom. Mnogi govornici istrorumunjski doživljavaju samo kao seoski kuriozitet koji nema pravu svrhu i nije ga vrijedno čuvati i prenositi potomcima. Samo je nekolicina njih u razgovoru s nama istaknula kako je njihov jezik posebna vrijednost koju druga sela ne posjeduju.

O odnosu govornika prema svome jeziku može se također govoriti u terminima autonomije, historičnosti i vitalnosti. Autonomija se sastoji u svijesti govornika da je njihov jezik jedinstven i nezavisan od bilo kojeg drugog jezika, historičnost podrazumijeva svijest govornika o povijesnom kontinuitetu jezika, dok se vitalnost odnosi na postojanje (ili nepostojanje) svijesti govornika da unutar jezičnih granica treba održavati i povećavati broj govornika nekog jezika i umnažati njegove funkcije (Škiljan, 1988). Kada bi se stav govornika istrorumunjskog sagledao u kontekstu ova tri navedena termina, moglo bi se zaključiti da su autonomija i historičnost u velikoj mjeri izraženi i prisutni, dok je nasuprot tome vitalnost praktički nepostojeća. Istrorumunji su svjesni posebnosti svoga jezika, dapače, spremno ističu kako je njihov govor jedinstven na svijetu te ujedno ističu kako se taj jezik kontinuirano stoljećima govori na svome prostoru, ali ne smatraju kako je potrebno poduzeti ikakvu inicijativu u njegovom širenju i/ili očuvanju. Razlog postojanja ove aporije u svijesti istrorumunjskih govornika može se pronaći ponajprije u društvenim

okolnostima u kojima istrorumunjski i njegovi govornici opstoje.

Društvene okolnosti

Nedostatak institucija

88

DANIELA KATUNAR
*Istrorumunji - jezik
i zajednica*

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

Ono što dodatno otežava poziciju istrorumunjskog je nedostatak “jezičnih institucija” koje bi omogućile njegov opstanak provodeći svojevrsan oblik jezične politike, odnosno, “...skup racionalnih i uglavnom institucionaliziranih postupaka kojima neko društvo utječe na jezične oblike javne komunikacije i na formiranje svijesti svojih sudionika o tim oblicima.” (Škiljan, 1988). Istrorumunjski je oduvijek bio govorni idiom, drugim riječima, jezik bez pisma te tako ne postoji literarna tradicija ili novine na istrorumunjskom. Od usmene tradicije nije ostalo ništa osim nekoliko priča, anegdota i pjesmica kojih se govornici danas s teškoćom prisjećaju. U školi se nikad nije predavao istrorumunjski, s iznimkom od 2 godine tijekom Drugog svjetskog rata kada su fašisti, da bi zadobili potporu lokalnog stanovništva, otvorili školu u Žejanama gdje su se na njemu održavala predavanja.⁴ Kasnije je škola postala talijanska. Nakon što su Nijemci, zajedno s lokalnim fašističkim pokretom, 1944. godine spalili selo do temelja, škola nikada nije obnovljena. Danas djeca pohađaju osnovnu školu u obližnjem hrvatskom selu Mune, a da bi pohađala srednju školu moraju putovati sve do Opatije ili Rijeke. Istrorumunjski nikada nije imao niti religijsku tradiciju – mise se u crkvama služe na hrvatskom ili talijanskom, te ih Istrorumunji, inače katoličke vjeroispovijesti, pohode zajedno s okolnim hrvatskim stanovništvom. U Žejanama je tek 1993. obnovljena crkva uništena u Drugom svjetskom ratu, ali u njoj se seljani okupljaju samo za posebne prilike, poput blagdana ili sprovoda.

Nedostatak nacionalnog identiteta

Istrorumunji i istrorumunjski su, kako je već rečeno, lingvističke novotvorenice. U stvarnosti nema jedinstvenog naziva za njihovu zajednicu ili njihov jezik (v. gore). Većina ih se smatra Hrvatima, a nešto manje ih se deklarira kao Talijani. Ne doživljavaju se kao zajednica koju od ostatka odvaja zaseban

⁴ Katunar, D., Šarušić, A., Vulić, N. i Tadić, N. “Multimedijски korpus istrorumunjskog” – studentski projekt ak. god. 2007; bilješke s terena.

nacionalni identitet. Sami za sebe vole reći da su Hrvati koje govore hrvatski, a uz to još govore “po naški”. Između juga i Žejana na sjeveru također ne postoji nikakva etnička povezanost, dapače, Žejanac će uvijek istaknuti kako je njihov jezik posve različit od jezika Šušnjevice, s čijim stanovnicima nemaju nikakve komunikacije (iako se u 90% slučajeva savršeno razumiju). Ovakav odnos jezika i identiteta specifičan je za istrorumunjski i razlikuje ga od ostalih manjinskih jezika kojima govore samosvjesne etničke skupine koje upravo svoj jezik ističu kao bitno distinktivno obilježje. Teško je zamisliti da bi Istrorumunji izbjegli asimilaciju da tijekom povijesti nisu njegovali svojevrzni nacionalni identitet, no već se u 19. stoljeću preko 50% južnog istrorumunjskog stanovništva naziva Talijanima, a nakon Drugog svjetskog rata u Žejanama se budi jaka hrvatska nacionalna svijest. Moglo bi se reći da je, umjesto nacionalnog, pojava određenog “lokaliziranog etniciteta” igrala važnu ulogu u očuvanju jezika. Svako od sela, naime, ima svoj etnicitet, tj. “snažan osjećaj za one vrijednosti, simbole i zajedničku prošlost koja ih izdvaja kao posebnu skupinu” (Paulston, 2003). Svako selo ima jaku i cijenjenu folklornu tradiciju koja se manifestira posebice u očuvanju starih blagdanskih običaja i narodnih nošnja. Žejanski zvončari poznati su diljem svijeta i česti su gosti različitih međunarodnih folklornih natjecanja i skupova. Velika je diskrepancija prisutna u odnosu seoske tradicije i jezika. Dok se običaji njeguju i cijene kao kulturna posebnost (primjerice vezovi na narodnim nošnjama, specifičan način zvonjave zvončara, pjesme i plesovi), jezik se stavlja u drugi plan i nema nikakve inicijative od strane govornika ili države za njegovo očuvanje.

Migracije i asimilacija

Važni su faktori izumiranja istrorumunjskog procesi migracije i asimilacije. U nekim su se područjima veće prometne povezanosti i socijalne mobilnosti, poput Krka i Dalmacije, Istrorumunji veoma brzo asimilirali među lokalno stanovništvo. Unutrašnjost Istre je, kao periferno područje, bila iznimka, no ni ona nije ostala izuzetkom vala emigracije koji se odvijao krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Drugi je val uslijedio nakon Drugog svjetskog rata zbog loše ekonomske situacije područja i bijega pred komunizmom. Tako je velik dio Istrorumunja emigrirao u zemlje Zapadne Europe – Francusku, Švedsku

i Njemačku, kao i u SAD, Kanadu, Argentinu i Australiju.⁵ U New Yorku, primjerice, još uvijek postoji lokalna zajednica Istorumunja koja čuva svoj jezik. Migracije se odvijaju i na lokalnoj razini. Tako mnogo stanovnika odlazi živjeti u Rijeku, Labin, Poreč, Opatiju i Pulu, gdje uopće ne koriste jezik i brzo zaboravljaju svoje podrijetlo. Rijetki se vraćaju živjeti na selo, a mnogi samo povremeno posjećuju svoju rodbinu. Zbog toga je teško odrediti točan broj govornika – mnogi govornici prođu nezamijećeno u većim gradovima.

Drugi posebno važan faktor za smanjenje govornika istrorumunjskog povezan je s procesima endogamije i egzogamije koji se odvijaju na lokalnoj razini. Mnoge istrorumunjske žene odlaze nakon vjenčanja živjeti u rodne gradove i sela svojih muževa koji najčešće nisu istrorumunjskog podrijetla, a muškarci iz istrorumunjskih sela često za supruge uzimaju žene iz okolnih hrvatskih sela koje ne govore istrorumunjski. Budući da je utjecaj majke najčešće presudan pri usvajanju jezika djeteta, djeca čije majke ne govore istrorumunjski manje su izložena tome jeziku u kritičnoj dobi, a i sveukupna je izloženost istrorumunjskom unutar nuklearne obitelji smanjena jer svi članovi obitelji pričaju na hrvatskom u prisutnosti majke. U sličnoj su situaciji djeca čije majke govore istrorumunjski, ali ne žive u istrorumunjskom govornom području. U tom slučaju njihove majke nemaju prilike upotrebljavati istrorumunjski u svakodnevnom govoru, pa se također smanjuje njihova izloženost tom jeziku.

Izolacija

Može se učiniti pomalo začudnim kako je jezik poput istrorumunjskog, okružen dominantnijim i brojno nadmoćnijim jezicima, ipak uspio opstati punih pet stoljeća. Jedan od bitnih faktora u tome svakako je periferni položaj istrorumunjskih sela u odnosu na veća naselja te prometna izolacija koja je omogućila veću koheziju stanovništva u tim selima. Do 20. stoljeća ceste prema gradovima na obali bile su makadamske i na dijelovima teško prohodne što je minimaliziralo trgovinsku komunikaciju s obalom. Bolji su putovi, dapače, postojali prema Sloveniji i Italiji te su seljani češće odlazili u Trst prodavati svoje proizvode. U današnje doba stanovnici u unutrašnjosti Istre uvelike ovise o dobrobiti obalnih gradova. Primjerice, u Žejanama je u drugoj polo-

⁵ Više o tome v. www.istranet.org/istromanian

vici prošlog stoljeća velik dio stanovništva bio zaposlen u brodogradilištima “Viktor Lenac” i “3. maj” u Rijeci, ali su njihovom propašću ostali bez posla. Za vrijeme rada na brodogradilištima nekoliko je puta dnevno vozila redovna autobusna linija i osiguravala relativno dobru prometnu povezanost s Rijekom, no budući da danas nema potrebe za tolikom učestalošću, linija prometuje nekoliko puta tjedno, tako da prometna izolacija danas dodatno otežava njihov položaj. Da bi studirali ili radili stanovnici moraju svakodnevno putovati, što je gotovo nemoguće korištenjem javnog prijevoza, pa zbog toga često odlaze živjeti u naselje u kojem rade zbog financijske isplativosti i uštede na vremenu. Izolacija, dakle, koja je u prošlosti pomagala održavati koherentnost istrorumunjske zajednice danas ima suprotan učinak – prisiljava ih na promjenu mjesta stanovanja.

Zaključak

Istrorumunjski je povijesni rumunjski dijalekt s najmanjim brojem govornika, a pretpostavlja se da će za dvadesetak godina izumrijeti. Istrorumunjski su na područje Istre, Kvarnera i sjeverne Dalmacije stigli u 15. i 16. stoljeću, a danas se jezik govori u dva međusobno odvojena područja u unutrašnjosti Istre. Gotovo je nemoguće spriječiti izumiranje jezika u stanju u kakvom se nalazi istrorumunjski. Razlozi njegovog izumiranja mogu se podijeliti na vanjske faktore, odnosno, na društvene okolnosti koje okružuju istrorumunjsku jezičnu zajednicu, te na unutarnje faktore – stav samih govornika prema svome jeziku, te istrorumunjsko-hrvatski bilingvizam u kojem je istrorumunjski jezik smanjene funkcionalnosti, za razliku od polifunkcionalnog hrvatskog. Od društvenih okolnosti treba izdvojiti procese asimilacije i migracije te prometnu izoliranost samog geografskog područja. Nemogućnost zaposlenja u rodnom mjestu, u kojima nema razvijene industrije, poljoprivrede ili ugostiteljstva, također je jedan od razloga zbog kojeg govornici odlaze živjeti u druge gradove. Očito je kako se na primjeru istrorumunjskog može prikazati kako različite društvene promjene, one na lokalnoj razini kao i one na globalnoj razini, poput valova migracija u zapadne zemlje, utječu na mikrozaednicu poput Istrorumunjske, a što je još bitnije, utječu i na njihov jezik. Stav govornika prema istrorumunjskom svakako je rezultat višestoljetnog oblikovanja njihove nacionalne svijesti. Oni, naime, ne posjeduju zaseban osjećaj nacionalnog identiteta, već se smatraju Hrvatima ili Talijanima.

Uvjetno se može govoriti o “lokaliziranim etnicitetima” svakoga sela kojima su zaštitna obilježja primarno folklorni običaji, a ne jezik, što položaj istrorumunjskog čini veoma specifičnim u odnosu na druge ugrožene jezike. Da bi sačuvali svoj etnicitet, naime, govornici istrorumunjskog ne ulažu nikakve napore u očuvanje svoga jezika jer on nije neposredno povezan s tim etnicitetom, što ga u tom slučaju čini njihovim redundantnim obilježjem. Možda se ponajbolje u situacijama poput one u kojoj se nalazi istrorumunjski ogleda povezanost govornika i njihovog jezika, kao i važnost motivacije društva za njegovim očuvanjem.

92

DANIELA KATUNAR
*Istrorumunji - jezik
i zajednica*

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

Literatura

- FERGUSON, CH. (2003). "Diglossia" u Paulston, C.B., Tucker, G.R. (ur.), *Sociolinguistics: The Essential Readings*, Oxford: Blackwell Publishing. Str. 345-359
- KOVAČEC, A. (1995a). "Neki apelativi i vlastita imena istrorumunjskog podrijetla u središnjoj Istri" *FOC*, 4: 75-87.
- KOVAČEC, A. (1998).; *Istrorumunjsko – hrvatski rječnik* (s gramatikom i tekstovima), Pula: Znans-tvena udruga Mediteran.
- KATUNAR, D., ŠARUŠIĆ, A., VULIĆ, N. I TADIĆ, N. "Multimedijski korpus istrorumunjskog" - studentski projekt ak. god. 2007.; bilješke s terena.
- MATASOVIĆ, R. (2001). *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Zagreb: Matica hrvatska
- PAULSTON, C.B. (2003). "Linguistic Minorities and Language Planning" u Paulston, C.B., Tucker, G.R. (ur.), *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Oxford: Blackwell Publishing. Str. 394-407
- ŠKILJAN, D. (1988). *Jezična politika*, Zagreb: Naprijed.
- www.istranet.org/istro-romanian

93

DANIELA KATUNAR
*Istrorumunji - jezik
i zajednica*

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

DANIELA KATUNAR

Istroromanians – Language and Community

<<

94

DANIELA KATUNAR
*Istrorumunji - jezik
i zajednica*

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

This paper deals with the sociolinguistic situation concerning Istroromanian language, and presents short overview of the Istroromanian community's history. Istroromanian language is being spoken in two areas in Istrian peninsula – in the north, in the village of Žejane, and in the south, in the Čepić's field area. There are altogether only two hundred speakers, so it can surely be claimed that this language is highly endangered. Migrations, linguistic assimilation to the dominant Croatian ethnic group and lack of the state initiative, as well as unawareness of the very speakers of the relation between their language and their particular national identity, are the main reasons of its inevitable extinction.

Key words

Istroromanians, Istroromanian language, Žejane, Čepić's field, assimilation, identity.